

ТДУ. 338:633/635(575.34)

САМАРАНОКИИ ИҚТИСОДИИ ҶОЙГИРКУНИИ ЗИРОАТҶОИ КИШОВАРЗӢ ВОБАСТА БА БАҲОДИҶИИ КАДАСТРИИ ЗАМИНҶО

Тураев А.А. – омӯзгори калони ДАТ ба номи Ш. Шохтемур

Калимаҳои калидӣ: ҷойгиркунии, кишоварзӣ, баҳодихии замин, кадастр, иқтисодиёт, ғоида.

Асосноккунии роҳҳои инкишофи хоҷагидорие, ки дар соҳаи кишоварзӣ амалӣ шуда истодааст, дигаргунии тамоми ҷиҳатҳои истифодаи заминро дар кишоварзӣ, ҳам бо сифати восита ва ҳам дар қисми сифати меҳнат, бо мақсади гирифтани самараи хуб дар раванди истифодабарии замин пешбинӣ мекунад.

Омили муҳиме, ки ба ин ҷараён таъсир мекунад, ин баҳодихии кадастрии замин ба ҳисоб меравад. Баҳодихии кадастрии заминҳои кишоварзӣ дар навбати худ, муайян кардани арзиши воқеии заминҳои кишоварзиро вобаста аз маҳсулноки, ҷиҳатҳои технологияи заминҳо ва самаранокии сарфиатҳо имконият медиҳад. Натиҷаи баҳодихии кадастрии заминҳо барои дуруст ҷойгиркунонии зироатҳо дар соҳаи кишоварзӣ, истифодабарии оқилонаи замин дар байни заминистифодабарандагон, ҳаҷми андози дифференсиалӣ ва иҷорапулӣ аз истифодаи замин шароит фароҳам меорад. Ин амалиёти ҳавасмандии заминистифодабарандагонро ҳангоми истифодабарии заминҳо ва хубтар гардонидани ҳосилнокии замин, инчунин дурусту оқилона истифодабарии заминҳоро имконият медиҳад [1].

Хоҷагии «Бӯстон»-и ноҳияи Қубодиён дар ҳудуди ноҳияи Дӯстӣ, дар ҷанубу-шарқии ноҳия ҷойгир буда, дар соҳили чапи дарёи Вахш доман паҳн намудааст. Хоҷагӣ дар баландии 550-600 метр аз сатҳи баҳр воқеъ гаштааст.

Хоҷагӣ аз як қитъа иборат буда, заминҳои хоҷагӣ аз тарафи шимол ва ғарб бо заминҳои истифодабарии дарозмуддати хоҷагии ҷамоавии ба номи Э. Сатторови ноҳияи Дӯстӣ қитъаи №1 ва аз тарафи ғарбу ҷануб бо заминҳои истифодабарии бемуҳлати хоҷагии «Қубодиён»-и ноҳияи Қубодиён дар ҳудуди ноҳияи Дӯстӣ. Аз тарафи ҷанубу шарқ заминҳои истифодабарии дарозмуддати хоҷагии деҳқонии ба номи Х. Курбонови ноҳияи Қубодиён дар ҳудуди ноҳияи Дӯстӣ ҳамсарҳад мебошад.

Хоҷагии «Бӯстон»-и ноҳияи Қубодиён аз ҷиҳати табиӣю иқлимӣ дар минтақаи кадастрии Вахш воқеъ буда, дар қисми чапи равиши оби дарёи Вахш ҷой гирифтааст. Минтақаи Вахш бо гармӣ таъмин ба ҳисоб меравад. Ба минтақа фасли тобистони гарм ва фасли зимистони наонқадар хунук, ки шумораи зиёди борон дар ин фасл рост меояд. Ба ноҳия фасли зимистон на он қадар давомнок боришоти ками барф мансуб мебошад. Нуқтаҳои ҳавосанҷӣ нишондиҳандаҳои зеринро тавсиф мекунад:

- ҳарорати бодуҳаво ба ҳисоби миёна дар июл + 28,8° С мебошад;
- ҳарорати дида аз дигар фаслҳо зиёд ба фасли тобистон рост меояд, ки + 45° С мебошад;
- ҳарорати обу ҳаво ба ҳисоби миёна дар январ + 0,6° С мебошад;
- ҳарорати пасттарин дар январ -24° С мебошад.

Рӯзҳои гузариши нишондиҳандаи миёнаи обу ҳаво бо +11° С дар рӯзҳои аввали фасли баҳор ва декадаи дуввуми март ва дар фасли тирамоҳ дар декадаи дуввуми ноябр дуруст меояд.

Ҷамъи солонаи ҳарорати ҳаво $>+10^{\circ}\text{C}$, 5655°C – ро дар бар мегирад.

Ҷосилаи миёнаи вақтҳои бесармо 246-253 рӯз иборат мебошад.

Ҷамагӣ боришоти ҳаво дар тули сол 204 мм буда, ҳиссаи бузурги он ба фаслҳои зимистон ва дар декадаи якуми моҳи март дуруст меояд.

Нишондиҳандаи миёнаи ҳарорат дар таркиби хок дар моҳҳо дар давоми сол аз -1° С паст намешавад.

Ноҳамвориҳои ҳудуди заминҳои заминистифодабарӣ <30 мебошад.

Заминистифодабарӣ дар ҳудуди шамоли зиёд қарор дошта, ба ҳисоби миёна дар давоми сол рӯзҳои шамолдор > 10 метр/с., 17-28 рӯзро ташкил медиҳад. Рӯзҳои шамолҳои зиёд дошта 25-30 рӯзро ташкил карда, ба фаслҳои баҳор ва тобистон мансуб мебошад.

Дар ҷойгиркунии дуруст ва оқилонаи зироатҳои кишоварзӣ баҳои кадастрии заминҳо, ки дар худ баҳои сифатии хок, хусусиятҳои технологияи заминҳо ва баҳои иқтисодии заминҳоро дар бар мегирад, ки аҳамияти хос дорад.

Мақсади баҳои сифатии хок, муайян намудани баҳои муқоисавии сифатӣ хокҳои гуногун аз рӯи дараҷаи ҳосилхезии табиӣ, самараноки ва қобилияти истеҳсолии онҳо бо баллҳо мебошад, ки аз рӯи маҷмӯи хусусиятҳои онҳо ва иқтидори биоиклимӣ ҳудуд муайян карда мешавад [3].

Натиҷаҳои баҳои сифатии хок барои дуруст ва оқилона ҷойгиркунии зироатҳои кишоварзӣ, ҳамчун асоси илмӣ хизмат мекунад (ҷадв. 1).

Ҷадвали 1.- Тавзеҳоти баллҳои миёнабаркашидашудаи баҳои сифатии хокҳои хоҷагии "Бӯстон" дар доираи истифодаи кишоварзии заминҳо

Баллҳои сифатии хок	Ҳосилхезии хокҳо	Намуди заминҳо			Ҳамагӣ	%, аз майдони баҳодихӣ	%, аз майдони умумӣ
		қорами обӣ	ҷарогоҳ	дигар заминҳои истифоданашав.			
41-50	паст	250,64			250,64	38,01	33,73
31-40		186,83			186,83	28,34	25,15
21-30	аз ҳад паст	25,57			25,57	3,88	3,44
11-20							
1-10			176,74	20,14	196,88	29,86	4,02
Майдони заминҳои баҳо гузошташуда		463,04			659,32	100	
Балли заминҳои баҳо гузошташуда		38	0,4	0,5	27		
Заминҳои аҳолинишин ва заминҳои ғайрикишоварзӣ					83,68		
Майдони заминҳои баҳогузориношуда							5,7
Ҷамъ:					743		100

Баҳодихии сифатии заминҳои кишоварзӣ як намуд ва зернамуди хок аз намуди дигари хок вобаста ба ҳосилхезиаш хуб аст ва ё бад аст тавсиф медиҳад. Баҳодихии сифатии заминҳои кишоварзӣ вобаста ба дараҷаи маданӣ кардашудаи хокҳо ва инъикосгари захираҳои биоклиматикӣ ҳудуди баҳододашаванда ва ҷиҳатҳои манфии хок, ки ба дараҷаҳои гуногун ба ҳосилнокии растаниҳои кишоварзӣ таъсири ҳудро мерасонад, муайян намудан имконият медиҳад [3].

Захираи биоиклимӣ яке аз омилҳои асосӣ мебошад, ки баҳои сифатии хокро муайян мекунад.

Дар зери мафҳуми захираи биоиклимӣ имконияти нашъунамои гурӯҳҳои асосии зироатҳои кишоварзӣ дар ҳудуди минтақаи ҷойгиркунии зироатҳои кишоварзӣ бо ин ё он дараҷаи маҳсулноки дар назар дошта мешавад.

Ин дар имконияти таъмин намудани ин ё он зироат вобаста аз талаботи онҳо ба гармӣ аз тарафи захираҳои гармие, ки минтақа, ноҳия ва хоҷагӣ дорад, ифода меёбад.

Маҳаки асосии ин имконияти ҷамъи ҳарорати самараноки зиёда аз +10°C дар давоми нашъунамо мебошад.

Аз ин рӯ вобаста аз талабот бо гармӣ бо фосилаи зиёдшави (то 24,6° C) зироатҳои асосии кишоварзӣ ба 7 гурӯҳ ва дарахтони асосии мевагии дар ҷумҳурӣ парваришшаванда ба 4 гурӯҳ тақсим карда шудаанд.

Барои нишон додани захираҳои биоклиматикӣ барои дарахтони мевадиханда ба гармӣ ва ҷиҳатҳои дигари хусусияти иқлим монанди хунуқиҳои барвақтии фасли баҳор, боришоти шадиди сел дар давраи гулу мевабандӣ, дараҷаи дучоршавӣ ба касалиҳо, ҳашаротҳо ва ғайра ба инобат гирифта шудаанд.

Ин равия дар баҳои сифатии хок нисбат ба равияҳои дар гузашта вучуд дошта ба кулӣ нав мебошад, зеро захираҳои биоиклимӣ яке аз омилҳои асоситарини муайянкунанда мебошад, ки аз он сохтор, имкониятҳои парвариш ва маҳсулнокии зироатҳои кишоварзӣ дар ин ё он мантиқи ҷумҳурӣ вобастагии зич дорад.

Ин маънои онро дорад, ки тарҳи замини ҳар гуна истифодаи кишоварзӣ воҳиди ба худ хоси агрохоҷагӣ ба шумор меравад, зеро ҳамаи ҷорабиниҳои агрохоҷагӣ ва агротехникӣ, ки дар ҳудуди он иҷро карда мешаванд, якхела мебошанд.

Дар амал иҷро кардани корҳои тавсифоти заминҳо, муайян кардани зарифи технологияи заминҳои киштро вобаста аз нишондиҳандаҳои тавсифоти таркиби хок, нақши муқарнаси маҳал, шакли замини киштзорҳо ва дигар ҷиҳатҳои инъикоскунандаи истехсолии заминҳои заминистифодабарӣ ба ҳисоб меравад, ки дар асоси он хароҷотҳои истехсолии парвариши зироатҳои асосии кишоварзӣ ҳисоб карда шуда, барои ҳисоб кардани баҳои кадастрии заминҳои заминистифодабарӣ хизмат мекунад.

Натиҷаи гузаронидани тавсифоти заминҳо ба мақсади муайян кардан ва дар истехсолоти кишоварзӣ амалӣ кардани меъёрҳои аз ҷиҳати техникӣ мукамал ва сарфияти сӯзишвории корҳои механизатсионӣ истифода карда мешавад.

Ҳангоми гузаронидани тавсифоти майдонҳои кишт бояд, ки меъёрҳои миёнаи омилҳои зерини доимо истифодашаванда дастрас карда шаванд: масофаи тарафҳои замини кишт, дар майдони кишт монетаҳо, мисли гидрант симчуб, шикастагии сарҳади майдонҳои кишт, ноҳамвории замини кишт, сангнокии заминҳо, ҷойгир будани замин аз сатҳи обҳои дунё ва таркиби механикӣи хок. Харитаи истифодаи замин барои муайян кардани омилҳои доимо истифодашавандаи зерин дастрас карда

мешаванд: масоҳати тарҳҳои замин, масофаи тарафҳои он, монеаҳои дар тарҳи замин воқеъ буда.

Бо истифода аз харитаи таҳқиқоти хок, ба ҳамаи қитъаҳои заминистифодабарӣ хусусияти механикии хок ва дараҷаи сангнокии хок муайян карда мешавад. Ҳадафи асосии муайян намудани баҳои кадастрии қитъаҳои замини кишоварзӣ, ин муайян кардани баҳои реалии замин бо назардошти баҳодихии сифатии заминҳо ва тавсифи майдонҳои кишти зироатҳои кишоварзӣ, самаранок будани хароҷотҳо, худуди ҷойгиршавии он, ҷиҳатҳои табиӣ – иқлимӣ ва бо обҳои обёрӣ таъмин будани замин мебошад [3].

Амалигардони корҳои баҳои кадастрии замин барои муайянкунии нишондиҳандаҳои ҳосилнокӣ, маҳсулнокии хок, хароҷотҳо барои истифодабарии замин ва даромаду фоидаи истифодабарии замин, ки хусусиятҳои хокӣ, иқлимӣ ва иқтисодии минтақаи кадастрии Вахш асос меёбад. Натиҷаи корҳои арзиши кадастрии минтақаи Вахш ҷиҳатҳои воқеии истифодабарии заминҳои заминистифодабариро инъикос менамояд ва дар сифати асосҳои базавӣ барои дуруст ва оқилона ҷойгир намудани зироатҳои кишоварзӣ дар худуди заминистифодабарӣ хизмат менамояд.

Муайян кардани баҳодихии кадастрии заминҳои хоҷагӣ ва маводҳои маҳсулнокии баҳодихӣ, вобаста ба баҳодихии сифатии заминҳо ба роҳ монда мешавад. Маҳсулнокии баҳодихии 1 га замин, хароҷотҳои 1 га, арзиши 1 сентнер зироатҳои кишоварзӣ аз ҷиҳатҳои технологӣ ба минтақаи кадастрии Вахш такъя мекунад (ҷадв. 2).

Чӣ тавре аз маълумотҳои ҷадвали 2 маълум шуд, ки зироатҳои асосии кишоварзӣ дар худуди хоҷагии “Бустон”-и минтақаи кадастрии Вахш ҷойгир аст, нишондиҳандаҳои иқтисодии гуногунро доро мебошад. Ҷойгиркунии зироатҳои кишоварзӣ ва маҳсусгардони хоҷагиҳо дар шароити иқтисоди бозорӣ ба гирифтани фоидаи зиёд бо хароҷотҳои паст, вобаста ба шароитҳои табиӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ мебошад, равона карда мешавад.

Аз ҷадвали 2 хулоса бар меояд, ки майдони кадом намуди зироатҳои кишоварзӣ зиёд карда шавад, ки бо камтарин хароҷот фоидаи зиёд ба даст оварда шавад. Ҳангоми муайян кардани фоиданокии тафриқавӣ нархи фурӯши маҳсулоти кишоварзӣ низ ба инбат гирифта шудааст, ки дар худ талаботи аҳолиро ба маҳсулоти кишоварзӣ таҷассум менамояд.

Ҷадвали 2.- Баҳодихии кадастрии 1 га заминҳои дар кишоварзӣ истифодашаванда (ба ҳисоби миёна барои солҳои 2015-2020)

№ б/г	Намуди зироатҳо	Таркиби майдони қитъаҳо, %	Балли сифатии хок	Кoeffициенти технологӣ	Хароҷотҳо барои баҳодихии замин, сомони/га	аз он ҷумла:		Ҳамагӣ фондокии тафриқавӣ, сомони/га	Арзиши кадастрии миёнаҳисобкардаи 1 га замин бо назардошти хароҷотҳои азхудкунии замин
						барои парварии, (Хп, 60%)	барои ҷамъ-оварӣ, (Хч, 40%)		
Замини қорами обёрии табиӣ									
1	Пахта	43,00	38	1,03	1903,11	1401,01	502,11	2864,72	69189
2	Ғалладона	39,00	38	1,03	1154,78	849,75	305,03	1327,35	49972
3	Шоли	2,00	38	1,03	2371,02	1748,94	622,08	17294,71	249564
4	Картошка	1,00	38	1,03	4720,91	3482,43	1238,48	7496,82	127090
5	Сабзавот	2,40	38	1,03	1939,38	1430,05	509,33	11171,35	173022
6	Алаф. бис.	12,60	38	1,03	550,95	406,03	144,92	7879,7	131876
Ҷамъ:		100	38	1,03	1479,30	1089,12	390,18	3431,31	76271

Дар натиҷаи дуруст ва оқилона ҷойгир намудани зироатҳои кишоварзӣ дар худуди заминистифодабарӣ, ҳосилнокии заминҳои кишоварзӣ баланд мешавад, аҳоли бо кор таъмин мегардад, амнияти озуқаворӣ аҳоли таъмин мегардад, истифодаи обҳои обёрӣ сарфа гардида, ба танзим мебарояд, буҷа аз ҳисоби андоз ғани мегардад, ҳавасмандии коркунони кишоварзӣ зиёд мегардад, манзараҳои табиат хуб мешавад, аз тарафи дигар дар худуди заминистифодабарӣ аз ҳисоби заминҳои ғайрикишоварзӣ азхуд намудани заминҳои нав барои истехсоли маҳсулоти кишоварзӣ имкониятҳо мавҷуд аст, ки ба рушди иқтисодиву иҷтимоии ноҳия ва мамлакат аҳамияти басо калон дорад.

АДАБИЁТ

1. Ғафуров А. Д., Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи баҳои замин» / Ғафуров А. Д., Тураев А. А., Соҳибов М. М. // Душанбе, 2014.
2. Тақсимои заминҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон- Душанбе, 2019.
3. Дастури методӣ оид ба баҳои сифатии хок ва баҳои иқтисодии заминҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон- Душанбе, 2003.

АННОТАЦИЯ
РАЗМЕЩЕНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КУЛЬТУР, В ЗАВИСИМОСТИ
ОТ КАДАСТРОВОЙ ОЦЕНКИ ЗЕМЕЛЬ ХОЗЯЙСТВА “БУСТОН”
КУБОДИЁНСКОГО РАЙОНА

В статье освещено правильное и рациональное размещение сельскохозяйственных культур, применительно к кадастровой оценке земель и пути эффективного использования сельскохозяйственных земель. Механизмы экономического управления размещения сельскохозяйственных культур на орошаемых землях, в целях обеспечения устойчивого развития экономики.

Ключевые слова: размещение, сельскохозяйственные культуры, оценка земель, кадастр, экономика, прибыль.

ANNOTATION
PLACEMENT OF AGRICULTURAL CROPS DEPENDING ON THE CADASTRAL
VALUATION OF LANDS OF THE "BUSTON" FARM OF THE KUBODIYAN
REGION

The article is given the correct and rational placement of agricultural crops in relation to the cadastral valuation of land and the ways of effective use of agricultural land. The mechanisms for economic management of the placement of crops on irrigated land in order to ensure sustainable development of the economy.

Key words: placement, agricultural crops, land valuation, cadaster, economics, profit.